

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

Факультэт пачатковай адукацыі
Кафедра беларускага і рускага мовазнаўства

Тыпы метафар у творах Уладзіміра Дубоўкі

Дапушчана да абароны
Загадчык кафедры _____
Т.Р.Трафімовіч
Пракакол № __ ад _____ 2016 г.

Абаронена _____ 2016 г.
з адзнакай « _____ »

Дыпломная работа
студэнткі 501 групы
5 курса спецыяльнасці
“Пачатковая адукацыя.
Беларуская мова і літаратура”
дзённай формы
атрымання адукацыі
_____ Грышан
Любові Мікалаеўны

Навуковы кіраўнік –
кандыдат філалагічных
навук, дацэнт
_____ А. С. Васілеўская

Мінск, 2016

ЗМЕСТ

УВОДЗІНЫ	3
ГЛАВА 1. МЕТАФАРА ЯК ПРАДМЕТ ЛІНГВІСТЫЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ	5
1.1 Метафара і яе роля ў мове і маўленні	5
1.2 Падыходы да класіфікацыі метафар	11
ГЛАВА 2. РОЛЯ МЕТАФАР У ПАЭТЫЧНЫМ КАНТЭКСТЕ У ДУБОЎКІ24	
2.1 Іменныя метафары	25
2.1.2. Назоўнікавыя метафары	25
1.2.2. Прыметнікавыя метафары	34
2.2 Дзеяслоўныя метафары	41
2.3 Прыслоўныя метафары	52
ЗАКЛЮЧЭННЕ	57
СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ	60
СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ	65
ДАДАТАК 1	66
ДАДАТАК 2	68
ДАДАТАК 3	75

РЕЦІЮ

УВОДЗІНЫ

Актуальнасць даследавання. Мова мастацкай літаратуры заўсёды прыцягвала ўвагу філолагаў. У апошнія гады цікавасць вучоных да мастацкага тэксту павышаецца, бо немагчыма даследаваць мову без аналізу яе рэальнага праяўлення ў той ці іншай сферы чалавечай дзейнасці, без вывучэння яе функцыянавання. Таму мастацкі твор у сучаснай лінгвістыцы разглядаецца як своеасаблівы від камунікацыі, дзе слова выконвае не толькі камунікатыўную функцыю, але і эстэтычную. Пытанне эстэтычнай накіраванасці тэкстаў мастацкай літаратуры, узнятае ў працах В.У.Вінаградава, Р.В.Вінакура, В.М.Жырмунскага, атрымала свой працяг у сучасных даследаваннях Д.У.Ашуравай, Л.І.Данецкіх, М.Ю.Новікавай і інш.

На сёняшні дзень аналіз мовы мастацкага тэксту і мовы пісьменніка ставіцца на першае месца, бо вывучэнне індывідуальнага стылю канкрэтнага аўтара на аснове выкарыстаных ім моўных сродкаў у творах дазваляе нам не толькі вызначыць яго ўклад і ролю ў літаратуры, але прасачыць развіццё нацыянальнай мовы. Таму значнае месца ў сучасных лінгвістычных даследаваннях займаюць працы, у якіх мова мастацкіх твораў разглядаецца як эстэтычна накіраваная творчасць, а індывідуальны стыль асобных мастакоў слова — як вопыт рэалізацыі моўных сродкаў ва ўмовах індывідуальнага маўлення. Інакш кажучы, найбольш актуальным у сучасны перыяд становіцца функцыянальны аспект стылістычнага аналізу мовы мастацкай літаратуры [18].

Праблема функцыянавання лексічных адзінак знаходзіцца ў цэнтры ўвагі сучаснай лінгвістыкі. Асаблівую значнасць у даследаванні з кожным годам набывае адзін з самых яркіх вобразных сродкаў — метафара. Яна адносіцца да тых аб'ектаў навуковых даследаванняў, якія па сваёй прыродзе увесь час даюць новы матэрыял, які прадстаўляе з сябе вялікі тэарэтычны і практычны інтарэс. Тым самым вывучэнне гэтага вобразнага сродка заўсёды будучь актуальным. За апошнія дзесяцігоддзі даследаванні, прысвечаныя праблемам функцыянавання вобразнага слова ў кантэксце, перайшлі на больш высокую прыступку. Гэта адлюстравалася ў працах В.І. Іўчанкава, Ф.С.Шумчыка, А.С.Васілеўскай і інш., якія прысвяцілі свае працы вывучэнню індывідуальнага стылю і функцыяванню моўных адзінак у мастацкіх творах асобных беларускіх пісьменнікаў.

Нягледзячы на шматлікія навуковыя працы, застаюцца недаследаванымі праблемы функцыянавання вобразных слоў у творах асобных аўтараў, у прыватнасці Уладзіміра Дубоўкі.

Пачатак ХХ ст. – час станаўлення і развіцця беларускай літаратурнай мовы. Пасля 1918 г., калі беларуская мова набывае статус дзяржаўнай, яна пачынае актыўна ўжывацца ў розных сферах чалавечага жыцця, што прыводзіць да развіцця стыляў літаратурнай мовы. Вялікую ролю ў станаўленні беларускай літаратурнай мовы і яе стылістычнай сістэмы адыгралі беларускія пісьменнікі. Прыгадаем імёны Кузьмы Чорнага, Пятра Глебкі, Кандрата Крапівы, якія пакінулі выдатны след не толькі ў мастацкай літаратуры, але ў публіцыстыцы і навуцы.

Сярод гэтых імёнаў сваё важнае месца займае імя Уладзіміра Дубоўкі, паэта і празаіка, публіцыста і навукоўца. Праблемы тэарэтычнага асэнсавання сістэмы беларускай мовы і практычнага ўвасаблення стылявых пошукаў у творчасці У.Дубоўкі перакрываюцца і арганічна спалучаюцца. Таму падаецца цікавым вывучэнне індывідуальнага стылю гэтага пісьменніка. Агульныя рысы творчага почырку У.Дубоўкі раскрыты ў А.А.Каўрусам [35]. Аднак вывучэнне вобразных сродкаў у творах паэта застаецца недаследаваным. Таму абраная тэма падаецца актуальнай.

Мэта і задачы даследавання. Асноўная мэта даследавання — выявіць розныя тыпы метафар і прааналізаваць іх функцыі ў паэтычных творах У.Дубоўкі.

Для дасягнення гэтай мэты ў даследаванні ставяцца наступныя **задачи**:

- 1) акрэсліць асаблівасці функцыянавання метафар у мове і маўленні;
- 2) апісаць падыходы да класіфікацыі метафар;
- 3) выявіць тыпы метафар, выкарыстаныя ў творах У.Дубоўкі;
- 4) вызначыць функцыі метафар у паэтычным кантэксце аўтара.

Аб'ект і прадмет даследавання. Аб'ектам даследавання з'яўляецца мова мастацкай літаратуры. **Прадмет даследавання** — метафары (прааналізавана больш за 300 моўных адзінак), выбраныя з вершаваных твораў У.Дубоўкі (Дадатак 1).

Метады праведзенага даследавання. У якасці асноўнага метаду даследавання абраны апісальны метада. У працы выкарыстаны элементы функцыянальна-стылістычнага, кантэкстуальнага, статыстычнага, лінгвістычнага аналізу тэксту.

Практычная значнасць. Вынікі даследавання могуць быць выкарыстаны пры правядзенні заняткаў па стылістыцы, лексікалогіі, лінгвістычным аналізе тэксту. Матэрыялы даследавання ўяўляюць цікавасць і для школьнага вывучэння вершаваных творах У.Дубоўкі, могуць быць выкарыстаны на занятках па беларускай мове (Дадаткі 2-3).

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Авеличев, А.К. Метафора и контекст // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10, Филология. – 1974.– № 3. – С. 30-40.
2. Аристотель Поэтика / Аристотель // Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. – Минск: Литература, 1998. – С. 1064-1112.
3. Арочка, М.М. Уладзімір Дубоўка / М.М.Арочка // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. Т. 2. – Мінск : Беларуская навука, 1999. – С. 475-503.
4. Арутюнова, Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры: Сб. ст./ Пер. под ред. Н.Д.Арутюновой, М.А.Журинской. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с..
5. Арутюнова, Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
6. Арутюнова Н.Д. Языковая метафора (синтаксис и лексика) // Лингвистика и поэтика: Сб. статей / АН СССР, Ин-т рус. яз.; Отв. ред. В.П.Григорьев.— М.: Наука, 1979.— С. 147-173.
7. Балли, Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – М.: Иностран. лит., 1961. – 394 с.
8. Баханькоў, А. Я. Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы / А. Я. Баханькаў. – Мінск : Вышэйшая школа, 1994. – 463 с.
9. Бродская, Б.А. Метафорическое словоупотребление (опыт лингвостилистического анализа творчества А.Н.Толстого): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Б.А. Бродская;Ташкентск. гос. ун-т. – Ташкент, 1974.— 21 с.
10. Бубновіч, І. Роля Уладзіміра Дубоўкі ў фарміраванні беларускай літаратурнай мовы / І. Бубновіч // Роднае слова. – 2000. – № 7. – С. 6-8.
11. Васілеўская, А. Асацыятыўныя сувязі слова ў кантэксте В.Адамчыка / А. Васілеўская // Беларуская мова і літаратура. – 1997. – Вып. 9. – IV квартал. – С. 98-105.
12. Васілеўская, А. Метафара і макракантэкст / А. Васілеўская // Слово, язык, действительность: Тезисы докл. междунар. конферен., Минск, 22-23 мая 1997 г. //БГПУ имени Максима Танка. – Минск, 1997. – С. 209-210.
13. Васілеўская, А. Метафара як сродакперадачычалавечыхпачуццяў у мастацкай прозе / А. Васілеўская // Актуальные проблемы психологии личности: Методич. пособие. // А. П. Лобанов, С. И. Коптева, С. М. Стародынова и др. – Витебск, 1997. – С. 51-57.
14. Васілеўская, А. Паняцце стылістычнай функцыі ў лінгвістычнай літаратуры / А. Васілеўская // Весці БДПУ. – 1997. – № 3. – С. 38-41.

15. Васілеўская, А.С. Агульнамоўныя вобразныя азначэнні ў мастацкай прозе Вячаслава Адамчыка / А. С. Васілеўская // Весці БДПУ. – 1998. – № 2. – С.47-51.
16. Васілеўская, А.С. Метафарычныя загаловкі твораў В.Адамчыка / А.С. Васілеўская // Роднае слова. – 1999. – № 4. – С. 50-60.
17. Васілеўская, А.С. Прыслоўныя метафары ў мастацкай прозе / А.С. Васілеўская (я не ведаю зборніка, у якім быў надрукаваны Ваш артыкул, ці мне зрабіць спасылку на сайт БДПУ)
18. Васілеўская, А.С. Функцыянальна-стылістычнае выкарыстанне лексічных вобразных сродкаў у мастацкай прозе : аўтарэф. ...канд. філал. навук: 10.02.01 / А.С.Васілеўская ; БДПУ. – Мінск, 2000. – 19 с.
19. Ваулина, Е.Ю. Глагольная метафора в современном русском языке (материалы для спецкурсов по лексикологии) / Е.Ю. Ваулина. – СПб: Ин-т лингвист. исследований, 1993. – 33 с.
20. Виноградов, В.В. О языке художественной литературы / В.В. Виноградов. – М.: Худ. лит., 1958. – 655 с.
21. Виноградов, В.В. Проблемы русской стилистики / В.В. Виноградов.– М.: Высш. школа, 1981. – 320 с.
22. Виноградов, В.В. Русский язык (грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – 3-е изд., испр. – М.: Высш. школа, 1986. – 640 с.
23. Виноградов, В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика/ В.В. Виноградов. – М.: АН СССР, 1963. – 255 с.
24. Винокур, Г. Глагол или имя? Опыт стилистической интерпретации / Г. Винокур // Русская речь: сб.; под ред. проф. Л.В. Щербы. – Ленинград: Academia, 1928. – С. 75-93.
25. Винокур, Г.О. Избранные работы по русскому языку / Г.О. Винокур. – М.: Учпедгиз, 1959. – 492 с.
26. Вовк, В.Н. Языковая метафора в художественной речи (Природа вторичной номинации) / В.Н. Вовк. – Киев: Наукова думка, 1986. – 142 с.
27. Вучэбная праграма для агульнаадукац. устаноў устаноў з белар. і рус. мовамі навучання па прадмеце “Беларуская літаратура”. – Мінск : НІА, 2012. – 56 с.
28. Ганчарова-Цынкевіч, Т. Уладзімір Дубоўка як літаратурны крытык і навуковы дзеяч / Т.Ганчарова-Цынкевіч, Т.Мельнікава // Роднае слова. – 2010. - № 5. – С. 7-8.
29. Гаўрош, Н.В. Метафарычны эпітэт у мастацкім тэксте / Н.В. Гаўрош // Моўныя адзінкі і кантэкст: Зб. арт. – Мінск: Выш. школа, 1992. – С. 137-145.

30. Гаўрош, Н.В. Мова! Ты свецішся словам кожным: Эпітэт — азначэнневообразнае / Н.В. Гаўрош // Роднае слова. – 1997. – № 7. – С. 32-43.
31. Григорьев, В.П. Поэтика слова / В.П. Григорьев. – М.: Наука, 1979. – 343 с.
32. Дзянісаў, У.С. Эпітэт як моўна-стылістычнысродак у беларускай мастацкай прозе: (Марфалагічнае выражэнне і стылістычныя функцыі): аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / У.С. Дзянісаў. – Гомельскі дзярж. ун-т імя Ф.Скарыны. – Гомель, 1998. – 19 с.
33. Ефимов, А.И. Стилистика художественной речи / А.И. Ефимов. – М.: МГУ, 1957. – 448 с.
34. Иванова, В.А. Занимательно о русском языке/ В.А. Иванова [и др.]; под общ. ред. В.А. Ивановой. – М.: Просвещение, 1990. – 257 с.
35. Каўрус, А. Дубоўка Уладзімір Мікалаевіч / А.Каўрус // Беларуская мова : энцыклапедыя. – Мінск : БелЭН, 1994. – С. 182-185.
36. Каўрус, А. Мова народа, мова пісьменніка / А.Каўрус. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1989. – 247 с.
37. Киселева, Л.А. Вопросы теории речевого воздействия / Л.А.Киселева. – Ленинград: Ленингр. ун-т, 1978. – 160 с.
38. Кавалёва, М. Метафарызацыя слова / М. Кавалёва // Моўныя адзінкі ў кантэксте: Зб. навуков. прац; пад рэд. Ф.Янкоўскага. – Мінск: МПІ ім. А.М.Горкага, 1991. – С. 25-30.
39. Кавалёва, М.Ц. Метафарызацыя / М.Ц. Кавалёва // Беларуская мова: Энцыклапедыя. – Мінск: Бел. эн., 1994. – С. 344-346.
40. Клышка, М.К. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / М.К. Клышка; пад рэд. Л.А.Антанюк. – 2-е выд., выпр. і дапоўн. – Мінск: Выш. школа, 1993. – 445 с.
41. Ковалев, В.П. Языковые выразительные средства русской художественной прозы / В.П. Ковалев. – Киев: Вища школа, 1981. – 184 с.
42. Кожина, М. Н. Стилистика русского языка / М. Н. Кожина [и др.]. – 4-е изд., стереотип. – М. :ФЛИНТА: Наука, 2008. – 464 с.
43. Кржижановский, С. Поэтика заглавий / С. Кржижановский. – М.: Никитские субботники, 1931. – 32 с.
44. Левин, Ю.И. Русская метафора: синтез, семантика, трансформации/ Ю.И. Левин // Труды по знаковым системам. – Тарту, 1969. – Вып. 236. – С. 196-305.
45. Лясота, Ю.Л. Понятие о контекстуальной (метафорической) группе/ Ю.Л. Лясота. – Владивосток: Уч. записки Дальневост. гос. ун-та.– 1962.–Вып.5.–С.93-98.

46. Мейлах, Б. Метафора как элемент художественной системы / Б. Мейлах // Вопросы литературы и эстетики. — Ленинград: Сов. писатель, 1958. — С. 193-222.
47. Москвин, В.П. Русская метафора: Очерк семиотической теории / В.П. Москвин. — 4-е изд., испр. и доп. — М.: ЛКИ, 2012. — 200 с.
48. Некрасова, Е.А. Метафора и ее окружение в контексте художественной речи / Е.А. Некрасова // Слово в русской советской поэзии: Сб. ст.; отв. ред. В.П. Григорьев. — М.: Наука, 1975. — С. 76-110.
49. Новикова, М.Л. Метафора и текст / М.Л. Новикова // Русская речь. — 1982. — № 4. — С. 25-30.
50. Новикова, М.Ю. Заголовок-метафора и художественный текст / М.Ю. Новикова // Русская речь. — 1986. — № 6. — С. 90-94.
51. Ортега-и-Гассет, Х. Две великие метафоры / Х. Ортега-и-Гассет // Теория метафоры: Сб. ст.; Пер. под ред. Н.Д. Арутюновой, М.А. Журиной. — М.: Прогресс, 1990. — С. 68-81.
52. Потебня, А.А. Из записок по теории словесности / А.А. Потебня. — Харьков, 1905. — 652 с.
53. Потебня, А.А. Эстетика и поэтика / А.А. Потебня. — М.: Искусство, 1976. — 614 с.
54. Рагойша, В. П. Тэорыя літаратуры ў тэрмінах : дапаможнік / В.П.Рагойша. — Мінск : Беларуская энцыклапедыя, 2001. — 384 с.
55. Русецкий, В.Ф. Ключ к слову: Беседы о языке художественной литературы / В.Ф. Русецкий. — Минск: Экоперспектива, 2000. — 128 с.
56. Скляревская, Г.О. Метафора в системе языка / Г.О. Скляревская. — СПб: Наука, 1993. — 151 с.
57. Старасценка, Т.Я. Стылістыка беларускай мовы: вучэб. дапам. / Т.Я. Старасценка. — Мінск: РІВШ, 2013. — 212 с.
58. Старычонок, В. Д. Метафара ў беларускай мове : манаграфія / В.Д.Старычонок. — Мінск : БДПУ, 2007. — 190 с.
59. Старычонок, В. Д. Шукаючы, людзі знаходзяць і, робячы, бачаць удачу: Метафара ў творах Уладзіміра Дубоўкі / В.Д.Старычонок // Роднае слова. — 2000. — № 7. — С. 9-11.
60. Телия, В.Н. Метафора в языке и тексте / В.Н. Телия. — М.: Наука, 1988. — 176 с.
61. Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз./ Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. — М.: Прогресс, 1990. — 512 с.
62. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / пад агульн. рэд. К.К. Атраховіча. — Мінск :БелСЭ ім. П.Броўкі. — Т. 1, 1977. — 608 с.; Т. 2,

1978. – 768 с.; Т. 3, 1979. – 672 с.; Т. 4, 1980. – 767 с.; Т. 5, кн. 1, 1983. – 663 с.; Т. 5, кн. 2, 1984. – 608 с.

63. Федоров, А.И. Семантическая основа образных средств языка / А.И. Федоров. – Новосибирск: Наука, 1969. – 92 с.

64. Харченко, В.К. Функции метафоры / В.К. Харченко. – Воронеж: Воронежск. ун-т, 1991. – 88 с.

65. Цікоцкі, М. Я. Стылістыка тэксту : вучэб. дапам. для студэнтаў выш.науч. устаноў філал. профілю / М. Я. Цікоцкі. – Мінск : Бел. навука, 2002. – 223 с.

66. Цікоцкі, М.Я. Сугучнасць слоў жывых...: Нататкі па стылістыцы мастацкай літаратуры / М.Я. Цікоцкі. –Мінск: БДУ, 1981. – 191 с.

67. Черкасова, Е.Т. О метафорическом употреблении слов (по материалам произведений Л.Леонова и М.Шолохова) / Е.Т. Черкасова // Исследования по языку советских писателей: Сб. статей; отв. ред. С.Г.Бархударов и В.Д.Левин. – М.: АН СССР, 1959. – С. 5-89.

68. Черкасова, Е.Т. Опыт лингвистической интерпретации тропов / Е.Т. Черкасова // Вопросы языкознания. – 1968. – № 2. – С. 28-38.

69. Швец, А.В. Переносное и образное употребление в системе наречий (На материале к словарю романа А.М.Горького «Мать») / А.В. Швец// Великий родоначальник социалистической литературы (Горьковский сборник). – Киев:Киевск.ун-т, 1968.

70. Шуба, П.П. Прыслоўе ў беларускай мове. Марфалагічны нарыс // П.П. Шуба. – Мінск: АН БССР, 1962. – 194 с.

71. Шуба, П.П. Прыслоўе // Беларуская мова: Энцыклапедыя / П.П. Шуба. – Мінск: Бел. эн., 1994. – С.437-438.

72. Щерба, Л.В. Избранные работы по русскому языку / Л.В. Щерба. — М.: Учпедгиз, 1957. – 188 с.

73. Янкоўскі, М.А. Паэтыка беларускай народнай прозы / М.А. Янкоўскі. – Мінск: Выш. школа, 1983. – 217с .

74. Юрэвіч, А. К. Стылістыка беларускай мовы : вучэб. дапам. / А.К.Юрэвіч. – Мінск : Вышэйшая школа, 1992. – 288 с.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Дубоўка, У. Залатая асенняя раніца... / У.Дубоўка // На ўзвышшы. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. – С. 20-21.
2. Дубоўка, У. Кармазынам асмужан / У.Дубоўка // На ўзвышшы. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. – С. 29.
3. Дубоўка, У. Кветкі – сонцавы дзеткі / У.Дубоўка // Залатыя зярняты. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1975. – С. 146-154.
4. Дубоўка, У. Кругі / У.Дубоўка // На ўзвышшы. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. – С. 65-108.
5. Дубоўка, У. Ніколі праўда не ўмірае / У.Дубоўка // На ўзвышшы. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. – С. 56-57.
6. Дубоўка, У. О Беларусь, мая шывшына / У.Дубоўка // На ўзвышшы. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. – С. 34-35.
7. Дубоўка, У. Пальцы жоўтых кляновых лістоў / У.Дубоўка // На ўзвышшы. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. – С. 32-33.
8. Дубоўка, У. Родная мова, цудоўная мова! / У.Дубоўка // На ўзвышшы. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. – С. 63-64.
9. Дубоўка, У. Ты руку сваю забінтавала / У.Дубоўка // На ўзвышшы. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. – С. 22.
10. Дубоўка, У. Як Сінячок да сонца лётаў / У.Дубоўка // Залатыя зярняты. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1975. – С. 155-161.